

PUHUVAT SANAT

Eve Mikone *Deskriptiiviset sanat: määritelmät, muoto ja merkitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2002. 156 s. ISBN 951-746-395-2.

Kun suuri suomalainen ekspressiivisanojen tutkija Ahti Rytkönen yritti 1930-luvulla saada ääntään kuuluville ja väitöskirjaansa läpi, hänet torjuttiin. Outoine, kirjaviisaita kummastuttavine sanoineen hän sai jäädä sen ajan kielitieteen sisäpiiriin ulkopuolelle. Kyse ei ollut kuitenkaan kummemmista kuin *lorvehtia*, *toikkaroida*, *huhuilla* ja *rötiskö* -tyypin ilmauksista. (Ks. Rytkönen 1935, 1937 ja 1949.)

Historian ironiaa on, että jopa Rytkösen jyrkät vastustajat pehmenivät ajan mittaan ekspressiivisanoille. Esimerkiksi Suomen kielen etymologiseen sanakirjaan (1962–1975) alkoi tulla loppua kohden yhä enemmän ekspressiivisanoja. Tuli hyväksytyksi selittää sana ekspressiiviseksi, kun sille ei keksitty lainalähtöä, kun sitä ei voitu juontaa kielen kantamuodoista ja kun muoto ja merkitys vaikuttivat oikeanlaiselta. Ihan uusien etymologien teoksemme Suomen sanojen alkuperä onkin sitten herättänyt intohimoja siksi, että siinä on mukana liikaa ekspressiivistyyppisiä sananselityksiä.

Rytkösen jälkeen ekspressiivisanoja on meillä varsinaisesti tutkittu aika vähän. Sen sijaan sanoja on kerätty murteista, eniten idästä. Esimerkiksi R. E. Nirvin Kiihtelysvaaran murteen sanakirja (1974) on varsinaisen ekspressiivisanojen aarreaitta. Ryt-

könen keräsi deskriptiivisanoja eniten pohjoissavolaisista murteista.

Rytkösen jälkeen mainittavia ekspressiivisanojen tutkijoita ovat nuorempi aikainen Veikko Ruoppila (jo 1934 ja sitten esim. 1959) ja sitten Raimo Anttila (esim. 1976 ja 1977) ja viimeksi Heikki Leskinen (esim. 1993 ja 2001). Jokainen näistä on vaikuttanut omalla tavallaan nyt esiteltävään Eve Mikosen väitöskirjaan, ensimmäiseen ekspressiivimonografiaan sitten Rytkösen hylätyn väitöskirjan.

LÄHTÖKOHDAT

Ekspressiivisanoista koostuu yhtäältä ääntä kuvaavista onomatopoeettisista sanoista (*kolista*, *liristä*, *haukkua*, *hipsiä*) ja toisaalta ei-äänellisiä olioita ja ilmiöitä luonnehtivista deskriptiivisanoista (*jolkutella*, *läimäyttää*, *haihatella*, *köriäs*, *hepsankeikka*). Joskus on vaikea sanoa, kumman ryhmän sanasta on kyse. Esimerkiksi *kohista* ja *kahista* ovat selvästi onomatopoeettisia, mutta *kuhista* ja *kihistä* jo (ainakin usein) deskriptiivisiä. Se, että deskriptiiviset ja onomatopoeettiset sanat luetaan yhteen yhteiseen ekspressiivien ryhmään, perustuu jonkinlaiseen intuitioon: sanojen luonne ja funktio tuntuvat samaan erityiseen tapaan maalai-

levilta tai kuvailevilta (huomaa vaikkapa perustyyppiset deskriptiivit *köriläs, kääkkä, jolkuttaa, kipittää, urputtaa, vipeltää*, joiden merkitykset voi vahvasti auditiivinen ihminen kuulla ikään kuin äänellisinä).

Mikone määrittelee työnsä päämääräksi selvittää, mikä tekee deskriptiivisestä sanasta deskriptiivisen ja mitkä ovat ne ominaisuudet, joiden ansiosta deskriptiiviset sanat erottuvat neutraaleista sanoista omaksi itsenäiseksi ryhmäkseen. Onnistuakseen Mikone yrittää »paikantaa deskriptiivisanojen aseman leksikossa» ja »löytää yleisen kielitieteen alalta deskriptiivisanojen kuvaamiseen ja niiden ominaispiirteiden ymmärtämiseen metodologiset apuvälineet» ja »teoreettisen pohjan», joka selittää deskriptiivisanojen muodon ja merkityksen yleiset ominaisuudet. Niinpä »lopputuloksena on yleiskielitieteellinen tutkimus». (S. 14–15.) Tuo yleiskielitieteellisyys tarkoittaa käytännössä myös sitä, että Mikone suhtautuu hyvin ylimalkaisesti aineistoihin; esimerkiksi hänen mainitsemansa suomen aineistot eivät saa juuri millään tavalla ääntään työssä kuuluville.

Työnsä erityisen päämäärän Mikone muotoilee näin: »Tutkimukseni on saavuttanut päämääränsä, jos tulevaisuudessa ei tyydytä luonnehtimaan deskriptiivisiä sanoja sanoiksi, jotka kuvaavat tarkoitetaan äänneasunsa avulla ja jos deskriptiiviset ja onomatopoeettiset sanat ymmärretään eri ryhmiksi» (s. 15). Edellinen päämäärä on aika lailla innovatiivinen, mutta jälkimmäisellä ei juuri enää ole uutuusarvoa.

Työ siis painottuu ekspressiivien toiseen ryhmään, deskriptiiveihin, ja työllä on harkittu tavanomaisia käsityksiä kyseenalaistava funktio. Itse asiassa tuo deskriptiivisanojen äänteellisen tai äänellisen kuvaavuuden (ikonisuuden) kielto on kirjan toinen suuri ja kantava ajatus. Toinenkin kantava idea liittyy samaan ei-ikonisuuden korostukseen. Se on ajatus deskriptiivi- ja

ylipäättään ekspressiivisanojen äänteellisen erityislaadun indeksisestä funktiosta: ekspressiivisanojen äänteellisesti normaalista poikkeavat ainekset eivät kuvaa mitään eivätkä edes kannu mitään erityismerkityksiä vaan ovat vain indikaattoreita ekspressiivien luokkaan kuulumisesta.

Näistä kahdesta suuresta ajatuksesta on ensimmäinen eli ei-ikonisuusajatus ilmeisen tosi, vaikka jääkin Mikosella lähes tyystin perustelemattomaksi. Sen sijaan Mikosen perinpohjaisesti puolustama ajatus luokkaindeksisyydestä on yhtä ilmeisen epätosi. Perustelen nämä kantani pian tuonnempana.

Kahden kantavan ajatuksen lisäksi Mikosen kirjassa on tieteellisesti kiinnostavaa vielä eräät jonkin verran alustavat (»visio- maiset», kuten Mikone sanoo s. 117) huomiot deskriptiivisanojen semantiikasta. Niissä on sekaisin totta ja epätotta, mutta tosi on pahasti keskeneräisenäkin aika arvokasta. Tästäkin pian tuonnempana.

EI-IKONISUUS

Onomatopoeettisuus eli äänteellinen ikonisuus on ehtaa Peirceltä tuttua perusikonisuutta (paljon aidompaa kuin monet muut lingvistien keksimät ikonisuudet). Esimerkiksi onomatopoeettinen imitatiivi *hau* jäljittelee auditiivisesti koiran ääntelyä ja on äänellinen kuva yksittäisestä koiran haukahduksesta (jonka kuva voi kyllä olla myös *vov* tai vaikkapa *taf* kuten eräässä karjalan murteessa). *Haukkua* on *hau*-kannan johdos, jossa *-kkua*-aines on ei-ikonista. Samalla tavalla *lorista* ja *liristä* sisältävät ikoniset kannat *lori-* ja *liri-*.

Tämmöinen ikonisuus siis puuttuu Mikosen mukaan deskriptiiveiltä. Miten ne oikeastaan voisivatkaan olla ikonisia, kun niiden tarkoitteet ovat jotain muuta kuin äänen pohjalta havaittavaa (esim. *lekutella*) tai peräti aistien piirin ulkopuolista

(esim. *kismittää*)? Kun siis *Susi juosta jolkuttaa* tai *Poika juosta kipaisee*, eivät *jolkuttaa* ja *kipaisee* toista kantansa äännehahmolla tarkoittamiensa liikkumismuotojen ominaisuuksia. Ne toki kuvailevat tarkoitteitaan, mutta vain opitun konventionaalisarbitraarisen symbolifunktion pohjalta niin kuin muutkin sanat (esimerkiksi *veltosti*, *nopeasti* tai *vitkaan*).

Mikone ei juuri perustele hyvää ja ainakin Suomessa melkein uutta ajatustaan dekspriitiivisanaston ei-ikonisuudesta (tai tarkemmin sanottuna ajatustaan, että deskriptiivisanastossa ei ole ikonisuutta sen enempää kuin muussa sanastossa; samansuuntaisia mutta paljon varovaisempia ajatuksia on ollut Erkki Itkosella 1966 ja Jaako Sivulalla 1989). Hän olisi voinut mainita vaikkapa sen argumentin, että kun monet onomatopoeettiset sanat toistuvat pienin eroin kielestä toiseen, niin deskriptiivisanasto on äänteellis-morfologisesti kieli-kohtaista. Tämän argumentin voi kuka tahansa testata vaikkapa vertaamalla suomea sen sukukieliin. Vaikuttavathan viron monet (vaikkapa Mikosen kirjassaan mainitsemat) deskriptiivisanat suomalaisesta aivan neutraaleilta, mutta monet neutraalisat huvittavan deskriptiivisiltä; unkarin on jonkun suomalaisen korvaan läpikotaisin deskriptiivistä örvellystä.

Jos deskriptiivisanat eivät ole ikonisia, niin miksi ne sitten erottuvat muista ja yhdistyvät helposti onomatopoeettisiin sanoihin? Tähän Mikone lupaa vastata ja tämä on hänen kirjansa toinen pääteema. Keskityn seuraavassa selostamaan, miten hän onnistuu tässä tehtävässään.

TUNNUSMERKKISTÄ LUOKKAINDEKSISYYTTÄ?

Mikone esittää, että deskriptiivisanat ja yli-päättään ekspressiivisanat muodostavat sanastollisen luokan, joka eroaa tunnusmerk-

kisen äänteellisesti neutraalisastosta. Tämän näkemyksen pohjalla on selvästikin Raimo Anttilan ajatus ekspressiiviselle sanastolle luonteenomaisesta kanonisesta muodosta (1977, Mikosen s. 45 mukaan). Ajatus on ilmeinen epätotuus ja kenen tahansa kumottavissa vastaesimerkkejä luetelemalla. Mikonekin tietää, että on paljon normaaliasuisia ekspressiivisanoja. Niinpä hän keksii, että sanastolliset luokat voivat jonkinlaisina kollektiivisina kokonaisuuksina (= kokonaisuus on muuta kuin osiensä summa) olla tunnusmerkkisyysoppositiossa keskenään samaan tapaan kuin varsinaiset sanat tai muut kielelliset yksiköt.

Leskiseen (1993) nojaten ja Leskisen laskelmia jatkaen Mikone esittelee, kuinka suomessa Kiihtelysvaaran murteen ekspressiivisanastossa on niitä ja näitä äännetä taajemmassa tai harvemmassa kuin neutraalisastossa, vaikka murteen ekspressiivisanasto on pääosin äänteellisesti normaalityyppistä ja vaikka mitään erityisesti ekspressiivisiä muodostelmia ei ole. On siis tiettyjä tendenssejä: esimerkiksi *rö-* tai *lö-* on ekspressiivisanoissa tavallisempi sananalku kuin neutraalisanoissa (s. 76).

Mikone nimittää neutraalista poikkeavaa »tunnuksmerkistä» äänteellistä muotoa »metalingvistiseksi symboliikaksi». Se osoittaa indeksisesti sanan kuulumisen tiettyyn sanastolliseen luokkaan. Se ei siis anna sanoille omia erityisiä kuvailevia merkityksiä, vaan toistuu merkitykseltään tai metalingvistiseltä funktioltaan samana merkistä toiseen. Näin se rinnastuu monesta kielestä tuttuihin sanaluokkatunnuksiin (esimerkiksi venäjän adjektiivien *-yj/ij*). Mutta erona on siis se, että nämä deskriptiivisanojen äänteelliset merkit esiintyvät vain joskus ja silloinkin sellaisina, että niitä on neutraalissakin sanastossa.

Se, että Mikone osoittaa (jo muiden aiemmin huomaaman) tilastollisen eron ekspressiivi- ja neutraalisastosta välillä, ei

millään tavoin ratkaiseks ekspressiivisanaston rajaus- tai määrittelyongelmaa. Eikä se kollektivistinen tulkinta tunnusmerkkisyyden käsitteestä, jota Mikone yrityksessään soveltaa, ole sovittavissa yhteen sen kielen yksiköitä distributiivisesti koskevan tunnusmerkkisyyden käsitteen kanssa, jota on lingvistiikassa tähän mennessä hyödynnetty.

Kiistää ei tietenkään voi, etteikö ekspressiivisanoissa olisi usein jotain äännteellismorfologisesti leimallista. On helppo vaikkapa sepittää uusi deskriptiivinen muodoste — esimerkiksi *örkelö* —, jonka jokainen suomenpuhujasta osaa tulkita sävyiltään pejoratiiviseksi ekspressiivisanaksi. Mutta kysyä voi, onko tällainen sana edes mikään prototyyppinen deskriptiivi- tai ekspressiivisana suhteessa koko sanastoon tai koko deskriptiivi- tai ekspressiivisanastoon. Pikemmin voisi olla niin, että äännteellisesti poikkeavien ekspressiivisanojen erityislaatu on poikkeavuutta suhteessa niihin suppeisiin leksikaalis-semantic-morfologisiin kenttiin, joihin ne sijoittuvat. Esimerkiksi *jolkotella* ei muuten ole muodoltaan mitenkään ekspressiivinen, mutta liikeverbien systeemissä tämä frekventatiivinen johdostyyppi on ainakin ekspressiivishakuinen. Tällaisista ei tietenkään kielitaidoton tai huonosti suomea osaava huomaa, mistä juuri johtuukin, että ekspressiivisanojen tunnistaminen vaatii äidinkielen taasoista kielen hallintaa.

Toisaalta esimerkiksi kaikki *ä*-alkuiset sanat eivät sillään ole mitenkään ekspressiivisiä (huomaa esimerkiksi *äiti*, *ääni* ja niin edelleen), mutta uuteen *ä*- tai ainakin *äk-/är*-sanaan törmäävä tekee helposti jonkinsuuntaisen ekspressiivisyshypoteesin *äkeä*- tai *ärmeä*-tyyppisten mallien pohjalta. Esimerkiksi lapsi voisi tulkita lauseen *Pekka äkkäsi Liisan* niin, että kyse on suutumuksesta. Mutta taaskin on kyse hyvän kielentaitajan kompetenssista. Voisi jopa

ajatella, että ainakin *är*- on jonkinlainen foneemia suppeampi epämääräisempi merkitystä kantava yksikkö, niin sanottu fonesteemi (huomaa *äristä*, *äreä*, *ärtyisä*, *ärsyttää*, *ärhäkkä* ja vaikka laina *ärmätti*, jonka alkuperäinen merkitys 'eremiitta' on unohtunut; vrt. esim. englannin *gl-*, joka korreloi kiiltävyys, säteily ym. -tyyppisten merkitysten kanssa: *glitter* 'välkkyä', *glisten* 'kimallalla', *glow* 'kiiltää', *glimmer* 'hohtaa, tuikkia' jne.). Tällaiset fonesteemit voisivat olla osa sellaista ekspressiivien äännesymboliikkaa, jossa äänneasu jollakin tavoin edustaisi määrättyjä merkityksiä (ainakin leksikaalisissa määräkontesteissa).

Mikone ei myönnä, että fonesteemeilla tai muilla äänne- tai fonotaktisen tason invariansseilla olisi ekspressiivisanaston piirissä sen suurempaa merkitystä kuin koko sanaston alueella. Tämä on hiukan outoa, koska hän suurta vaivaa nähden toisaalta todistelee (s. 94–106), kuinka sama sanahahmo voi ketjumaisesti (milloin mistäkin osin muuntuen) varioiden kantaa samaa merkitystä yhden murteen tai koko kielen piirissä.

Vaikuttaa siltä, että ekspressiivisanaston yleistävä analyysi olisikin kytkettävä kielen koko sananmuodostus- ja johto-opin alueeseen, koko leksikon eri osasysteemeihin, jopa ihan erityisiin sanue- tms. perustason kenttiin, ja kaikessa on otettava huomioon yhtäältä merkitykset ja toisaalta mitä erilaisimmat sanojen väliset äänneyhteydet. Tällainen työ vie tietenkin aikaa, edistyy vitkaan ja vaatii monta tekijää. Suuntaa työlle voivat antaa nuoremman polven etymologit, ennen muuta Eino Koponen (1998), joka on väitöskirjassaan avannut näköaloja hyvin syvälle deskriptiivisen ja ekspressiivisen sanaston kehitykseen ja asemaan.

On kai vielä huomautettava, että vaikka Mikosen työn fokuksessa ovat deskrip-

tiivisanat, hän ei metalingvististä tunnuserkkisyyttä käsitellessään erottele ollenkaan deskriptiivisiä ja onomatopoeettisia sanoja vaan puhuu ekspressiiveistä ylipäättään. Herääkin paljon muun ohessa suuri avoin kysymys: miten havaitut tilastolliset tendenssit juontuvat yhtäältä deskriptiiveistä ja toisaalta onomatopoeettisista sanoista?

DESKRIPTIIVINEN MERKITYS

Kuin aavistaen äänteellis-muodollisen deskriptiivisyyskriteerin heikkouden Mikone alkaa painottaa kirjansa loppupuolella semanttista kriteeriä. Näin toimien hän on mielestäni pelastanut työnsä oikeille raiteille. Ovathan deskriptiivisanat laatusiansa nimenomaan merkitystensä vuoksi, ja nämä merkitykset näkyvät syntaksissa asti. Voihan kai vain onomatopoeettisista ja deskriptiivisanoista muodostaa niin sanottuja koloratiivikonstruktioita (*juosta jolkuttaa, juosta lirisee, laulaa loilottaa, syödä musuttaa*; vrt. **mennä juoksee*) ja niille läheisiä NP-tyyppisiä (*miehen ketkale, ukon kuvatus, akan möhli*; vrt. **miehen poliisi*).

Mikone ei kuitenkaan onnistu sanoamaan mitään kovin uutta deskriptiivisanojen merkityksistä. Ja osin hänen näkemyksensä ovat virheellisiä. Eiväthän esimerkiksi kaikki tai ehkä edes useimmat deskriptiivisanat ole tunnepitoisia, affektiivisia (vrt. s. 124–126). Ajatellaanpa vain itämurteiden lukemattomia deskriptiiviverbejä. Ilmaiseeko deskriptiivinen liikeverbi tunnetta: *Susi juosta jolkotti edellä ja koira tulla kipitti lyhyillä jaloillaan perässä?* Toisaalta affektiivisia sanoja on suuret määrät ekspressiivi- ja deskriptiivisanaston ulkopuolella (*hyi, kulta, hellanlettas, vittu, jumalauta, ryssä* ja niin edelleen).

Muina kriteereinä Mikone mainitsee kuvailevuuden ja värikkyden. Värikkyys on samaa kuin se koloratiivisuus, josta jo

ekspressiivisanaston suurmestari Ahti Rytönen puhui 30-luvulla, ja kuvailevuus on juuri deskriptiivisyyttä. Niin tai näin: avainta deskriptiivisyyden semanttiseen erityislaatuun ei löydy.

Sekään ei riitä vielä selitykseksi, että deskriptiiviverbit kuvaisivat, miten jokin tehdään tai tapahtuu, kun neutraaliverbit ilmaisisivat luokittaen, mitä tehdään tai tapahtuu; vastaavasti deskriptiivisubstantiivi paitsi luokittaisi myös kertoisi, millainen tarkoite on (s. 121). Liittyhän näet neutraaliverbinkin merkitykseen kuvaileva komponentti: *Pekka pyöräili kirkolle* kuvaa tarkasti, miten Pekka meni kirkolle. Toki tietenkin on niin, että deskriptiivisanojen merkityksissä nimenomaan tiivistyy jokin vaikutelmatyyppinen kuvailevuus: *köri-läs* kuvaa kokonaisvaikutelmaa miespuolisesta ihmisestä, ehkä uroskoirastakin, *hepsakka* vaikutelmaa naisesta, *laahustaa* vaikutelmaa tietynlaisesta kävelemisestä jne. Näin pitkälle Mikone ei kuitenkaan analyysissään pääse, mutta luultavaa on, että tulevaisuuden deskriptiivitutkimus pystyy osoittamaan ja kuvaamaan joukon erityisiä deskriptiivisiä merkityslajeja, joiden mukaan deskriptiivisanaston alue rajautuu (toki luultavasti rajoiltaan huomattavan sumeana ja sisällöltään hyvin kirjavana).

ÄÄNNEVARIAATIO JA ÄÄNNE SYMBOLIIKKA

Mikone puhuu kirjassaan paljon deskriptiivisanoille luonteenomaisesta äänteellisestä variaatiosta (eli siitä, että esimerkiksi jokin *kejosissaan* 'kenossa' voi olla jopa samalla puhujalla joskus *nejosissaan, nenosissaan* tai *kenoisissaan*; esimerkki Ruoppilalta 1934). Suomen osalta hän ilmiötä ei juurikaan käsittele, eivätkä äskeisen Ruoppilan esimerkin lisäksi manitut *hetkutti/ketkutti* tai *molotusta/polotusta* -tyyppiset »vaihteluparit» oikein tunnu kuuluvan il-

miön alaan. Sen sijaan virosta hän tarjoaa kiintoisaa tietoa. Ennen muuta analyysi siitä, kuinka *lonkama* 'ontua'-verbillä on pitkin viroa murteita monenlaisia synonyymeja ja kuinka yhdessäkin murteessa on rinnan käytössä useampi »variantti» (esim. *lonkama, lämpäma, lompsama, limpama, läöpama, liipama*; s. 103).

Mikone sovittaa tämmöiseen synonymiaan tai variaatioon Wittgensteinilta periytyvää (ja muun muassa Anttilan 1976 mainitsemaa) perheyhtäläisyyden käsitettä, joka tuntuukin alkuun hyvältä: jostain *laapama*-sanasta tuntuu ulottuvan aukoton vaikka toki monijäseninen ketju esimerkiksi *kööpama*-sanaan. Ongelmalliseksi se kuitenkin osoittautuu, kun kysytään, mikä on se kieli, jonka piirissä Mikosen kuvaama monikymmenpäinen perhe asuu. Mikään reaalin varteeetti se ei voi olla, koska yhdenkään puhujan kompetenssissa ei moista joukkoa ole. Yksittäisten murteiden ja idiolektiien piirissä perheet ovat olenaisesti suppeampia (ks. yllä olevaa luetteloa, joka kuvaa yhden murteen edustusta), ja nimenomaan niitä tarkastellessa herää kysymys, ovatko synonyymit etymologisesti saman lekseemin variantteja. Jos ne eivät ole — kuten usein on laita — on luovuttava variaationäkemyksestä ja tähyiltävä vaikkapa jonkinlaisen fonesteemi- tms. selityksen suuntaan.

Samassa luvussa kuin äänteellinen variaatio tulee Mikosen kirjassa puheeksi tutkijoita paljon pohdituttanut äännesymboliikan ongelma: millä tavoin merkitys motivoi sanan äänneasua? Tästä oli jo edellä puhetta, mutta asian keskeisyyden takia toistan lyhyesti Mikosen hallitun ja kiinnostavan esityksen erityyppisistä äännesymboliikan muodoista: 1) »imitatiiviset» sanat jäljittelevät elottoman tai elollisen luonnon ääniä (*hau, ammuu, loiskis, jyristä, viheltää*); 2) »synesteettinen äännesymboliikka» on sitä, että siirrytään aistialueelta toiselle

(esimerkiksi auditiivisesti ohut suppea etuvokaali *i* korreloi taajaan erilaisten pienuus, sirous, vähäisyys tms. -merkitysten kanssa ja *u* suuruuden, voiman ym. kvaliteettien kanssa; vrt. esim. *pikkuinen/kimeä* ja *muhkea/kumea*); 3) »konventionaalisen äännesymboliikan» piiriin kuuluvat »fonesteemit» (joista oli jo edellä puhe; esim. engl. *gl-* sanassa *glitter*); 4) metalingvistinen äännesymboliikka osoittaa kielen kokonaisia kategorioita, osajärjestelmiä, luokkia tms. Kuten muistetaan, Mikone sisällyttää ekspressiivisanaston oletetut äänteelliset erikoisuudet viimeksi mainittuun tyyppiin.

Mikoselta on metalingvistisen symboliikan korostuksessa jäänyt huomiotta, että kaikki muut äännesymboliikan muodot toimivat samalla myös metalingvistisinä luokan indikaattoreina, jos niillä on ekspressiivinen merkitys tai selvä korrelaatio tämmöisen kanssa. Siinä mielessä oletus metalingvistisestä symboliikasta on oikea, mutta ei siinä mielessä, että olisi puhtaita metalingvistisiä merkkiaineita, siis muuta funktiota vaille olevia luokkatunnuksia.

KAIKKIAAN

Eve Mikosen kirja on mielestäni merkittävä tieteellinen puheenvuoro, vaikka olenkin edellä arvioinut sitä jokseenkin kriittisin äänenpainoin. Valitsemani tyyli viittaa sille tieteen alueelle, jossa Mikone ja hänen kirjansa on vahva. Mikone on vahva esittäessään kysymyksiä, kyseenalaistaessaan totuttua, etsiessään uusia näkökulmia. Sen sijaan kysymyksiin vastaaminen ja omien löytöjen kritiikki ei ole vielä täysin hallussa. Mikone viekin tieteen dialektista kulkua eteenpäin nimenomaan painokkaalla antiteesillaan, ja tulevaisuus näyttää, millaisia synteesejä ja kenen — Mikosen itsensäkö? — kynästä syntyy pohjaksi uusille kyseenalaistuksille.

Kiitosta antaisiin myös Mikosen — ul-

koisestikin kauniin — kirjan jäntevälle tyylille ja erinomaiselle kieliasulle. Ja enimmältään hänen tekstissään on sellaista äyllistä ponnistusta ja jännitettä, että eri mieltä oleva lukijakin laskisi mielellään kriittiset aseensa. Aika näyttää, erehdynkö, jos määrittelin Mikosen deskriptiivikirjan lupaavaksi avaukseksi menestyksekkäälle tieteelliselle uralle. ■

MATTI LARJAVAARA

Sähköposti: matti.larjavaara@helsinki.fi

LÄHTEET

- ANTTILA, RAIMO 1976: Affektiivis[-deskriptiivis-onomatopoeettis]ten sanojen asema kielen merkkisysteemissä. – *Virittäjä* 80 s. 126–132.
- 1977: Toward a semiotic analysis of expressive vocabulary. – *Semiosis* 5/1 s. 27–40.
- ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.
- KOPONEN, EINO 1998: *Eteläviron murteen sanaston alkuperä*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- LESKINEN, HEIKKI 1993: Quantitative Untersuchung der expressiven Lexik im Finnischen und seinen nächstverwandten Sprachen. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 51, Heft 1–3 s. 87–124.
- 2001: Ekspressiivisanaston asema itämerensuomalaisten kielten tutkimuksessa. – Juha Leskinen (toim.), *Itämerensuomalaista ekspressiivisanaston tutkimusta* s. 7–20. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- NIRVI, R. E. 1974: Kiihtelysvaaran murteen sanakirja I–X. Lappeenranta: Karjalaisen kulttuurin edistämissektori.
- RUOPPILA, VEIKKO 1934: Muutamia piirteitä puheesta. – *Virittäjä* 38 s. 181–188.
- 1959: Kansanomaisen kerronnan tyylilikeinoja. – *Virittäjä* 63 s. 30–37.
- RYTKÖNEN, AHTI 1935: Deskriptiivisistä sanoista. – *Virittäjä* 39 s. 90–102.
- 1937: Deskriptiivisistä sanoista. – *Virittäjä* 41 s. 95–104.
- 1940: *Eräiden itämerensuomalaisten tm-sanojen historiaa*. Kielentutkimuksen työmaalta III. Jyväskylä.
- SIVULA, JAAKKO 1989: Deskriptiiviset sanat. – Jouko Vesikansa (toim.), *Nykysuomen sanavarat* s. 165–182. Helsinki: WSOY.
- Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1992–2000.
- Suomen kielen etymologinen sanakirja I–VI*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 1962–1975.

IDIOMI ETSII PAIKKAANSA

Marja Nenonen *Idiomit ja leksikko. Lausekeidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 29. Joensuu: Joensuun yliopisto 2002. 187 s. ISBN 952-458-153-1.

Idiomin käsite ja sitä vastaava termi ovat suomen kielen lingvistikissa kuvausapparaatissa olleet viime aikoihin asti melko harvinaisia. Monien keskeisten käsit-

tojen asiansanastosta *idiot* puuttuu kokonaan, ja idiomin tapaisiin ilmauksiin on viitattu muilla termeillä. Esimerkiksi *puheenpars* merkitsee nykysuomessa ku-